

כנס ראמ"ה 2013

תקציר ההרצאה: הקשר בין רקע חברתי-כלכלי לבין הישגים: האקלים בבית-הספר כמשתנה מפצה וממתן

ד"ר חגית גליקמן, ראמ"ה

אי שוויון בחינוך מהווה בעיה ערכית וחברתית שיש להתמודד עמה ולחפש דרכים לפתרונה. מחקרים שנערכו בארץ ובעולם מלמדים כי לרקע החברתי, הכלכלי והתרבותי של התלמידים יש השפעה ניכרת על הבדלים בהישגים לימודיים בין תלמידים. הישגיהם הלימודיים של רבים מהתלמידים הגדלים במשפחות מעוטות יכולת אינם משקפים את מלוא פוטנציאל יכולותיהם הלימודיות. בישראל, על אף ההכרה בחשיבות השוויון בחינוך והעמדת הנושא כאחד מיעדיה המרכזיים של מערכת החינוך, הפערים בהישגים הם עדיין מן הגבוהים בעולם.

חוקרי חינוך רבים מנסים למצוא דרכים בהן מערכות חינוך מצליחות פועלות למען מתן חינוך איכותי לכל התלמידים, ובפרט למען קידום תלמידים בשכבות החלשות וצמצום הפערים בהישגים. דרכים אלו כוללות תוספת דיפרנציאלית של משאבים (כגון שעות הוראה, הקטנת גודל כיתה ותכניות ייחודיות), ניתוב המורים והמנהלים הטובים לשכבות החלשות ועוד. תחום מחקר רחב נוסף עוסק במאפייני בתי הספר ובתהליכים המתרחשים בהם, במטרה לזהות את הגורמים ההופכים בתי ספר לאפקטיביים יותר: כיצד בתי ספר מצליחים לקדם תלמידים בתחומים שונים ולהביאם להישגים גבוהים מעבר לצפוי להם על פי נתוני הרקע שלהם. אחד הגורמים המרכזיים הנבדקים בהקשר של בתי ספר אפקטיביים הוא האקלים החברתי בבית הספר. המחקר הנוכחי שייך לתחום זה.

במחקר זה אנו בוחנים את הסוגיה האם וכיצד האקלים החברתי בבית הספר "מתערב" בקשר שבין הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים לבין הישגיהם. בפרט, המחקר עוסק בשתי שאלות מרכזיות: I. האם לאקלים חברתי חיובי בבית הספר תרומה ייחודית להישגי התלמידים, מעבר להשפעה של הרקע החברתי-כלכלי? (האקלים כמשתנה מפצה); II. האם אקלים חברתי חיובי בבית הספר ממתן את הקשר שבין הרקע החברתי-כלכלי של התלמידים לבין הישגיהם? (האקלים כמשתנה מממן).

שאלות אלו נבדקו באמצעות נתונים שנאספו במסגרת המיזם "בשנים תשס"ח ותשס"ט, הכוללים הישגי תלמידים במבחנים במתמטיקה ובשפת-אם (עברית וערבית) לכיתות ה' ו-ח' ותשובותיהם בסקר האקלים והסביבה הפדגוגית המועבר בסמוך למבחני המיזם. מדדי האקלים החברתי שנבדקו במחקר כוללים היבטים שונים כגון, יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים, ציפיות מורים מתלמידיהם ואמונה ביכולותיהם, התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה, קורבנות ל אלימות ישירה ועקיפה ותחושת חוסר מוגנות.

תוצאות הניתוח מלמדות כי בבתי ספר בהם האקלים החברתי חיובי יותר, ההישגים הלימודיים גבוהים יותר, זאת מעבר להשפעה של הרקע החברתי-כלכלי של בית הספר. בפרט, הדבר בא לידי ביטוי ברמת האלימות הישירה והעקיפה: בקרב בתי ספר בעלי רקע דומה, ככל שרמת האלימות בבית הספר נמוכה יותר כך ההישגים הלימודיים של התלמידים גבוהים יותר. עוד נמצא כי בקרב תלמידי כיתות ח', להיבטים שונים של אקלים בית הספר יש השפעה ממתנת על פערי הישגים בתוך בית הספר. לסיכום, המחקר מבסס את הקשר הסטטיסטי בין אפקטיביות בית הספר לבין האקלים החברתי השורר בו.